אנת צבית לחרובי ביתא ידך אשלימת ליה בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ מנלן דכתיב [1]ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן ואמר מר א)שנה ראשונה עשה משה את המשכן שניה הקים משה את המשכן ושלח מרגלים וכתיב [2]ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן העדות וכתיב [3]ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים אמר רבי חמא בר חנינא ב)אותו היום סרו מאחרי ה' וכתיב [4]והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישובו ויבכו גם בני ישראל וגו' וכתיב [5]עד חדש ימים וגו' דהוו להו עשרין ותרתין בסיון וכתיב [6]ותסגר מרים שבעת ימים דהוו להו עשרין ותשעה בסיון וכתיב [7]שלח לך אנשים ותניא בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים וכתיב [8]וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום הני ארבעים יום נכי חד הוו אמר אביי ג)תמוז דההיא שתא מלויי מליוה דכתיב [9]קרא עלי מועד לשבור בחורי וכתיב [10]ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא ד)אמר רבה אמר ר' יוחנן (א) ה)(אותו היום ערב) תשעה באב היה אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות חרב הבית בראשונה (ב) דכתיב [11]ובחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה [שנה] למלך נבוכדנצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל ירושלם וישרוף את בית ה' וגו' וכתיב [12]ובחדש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע עשרה [שנה] למלך ו)נבוכדנצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלם וגו' ותניא אי אפשר לומר בשבעה שהרי כבר נאמר בעשור ואי אפשר לומר בעשור שהרי כבר נאמר בשבעה הא כיצד בשבעה נכנסו נכרים להיכל ואכלו וקלקלו בו שביעי שמיני ז)ותשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך כל היום כולו" שנאמר [13]אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב והיינו דאמר רבי יוחנן (ג) אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף ורבנן אתחלתא דפורענותא עדיפא ובשניה מנלן דתניא ח)מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב אמרו א] כשחרב בית המקדש בראשונה (ד) אותו היום ערב תשעה באב היה ומוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היתה ומשמרתה של יהויריב היתה והלוים היו אומרי' שירה ועומדין על דוכנם ומה שירה היו אומרים [14]וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שבאו נכרים וכבשום ט)וכן בשניה נלכדה ביתר גמרא י)נחרשה העיר תניא כ)כשחרב טורנוסרופוס הרשע את ההיכל נגזרה גזרה על רבן גמליאל להריגה בא אדון אחד ועמד בבית המדרש ואמר בעל החוטם מתבקש בעל החוטם מתבקש שמע רבן גמליאל אזל טשא מינייהו אזל לגביה בצנעא א"ל אי מצילנא לך מייתית לי לעלמא דאתי א"ל הן א"ל אשתבע לי אשתבע ליה סליק לאיגרא נפיל ומית וגמירי דכי גזרי גזירתא ומית חד מינייהו מבטלי לגזרתייהו יצתה בת קול ואמרה אדון זה מזומן לחיי העולם הבא תנו רבנן משחרב הבית בראשונה נתקבצו כיתות כיתות של פרחי כהונה ומפתחות ההיכל בידן ועלו לגג ההיכל ואמרו לפניו רבונו של עולם הואיל ולא זכינו להיות גזברין נאמנים יהיו מפתחות מסורות לך וזרקום כלפי מעלה ויצתה כעין פיסת יד וקיבלתן מהם והם קפצו ונפלו לתוך האור ועליהן קונן ישעיהו הנביא [15]משא גיא חזיון מה לך איפוא כי עלית כולך לגגות תשואות מלאה עיר הומיה קריה עליזה חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה אף בהקב"ה נאמר [16]מקרקר קיר ושוע אל ההר: **משנכנס** אב ממעטין בשמחה כו': אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה

אמר

אנת צבית לחרובי ביתיה וידך אשלימת ליה. הכלב אומר לחבירו אתה רצית להחריב ביתו של מקום שהטית ישראל אחריך ואני עשיתי בך נקמה ושילמתי לך ידי. ל"א אנת צבית לחרובי ביתא וידך ל)[אושלית] לי לשון שאילת [כלים] כלומר ועלה בידי: **ואמר רבי חמא בר חנינא אותו היום וכו'.** מהר לשון מהר. עכשיו כשתטול י"ט ימים מחדש אייר קודם עליית הענן פשו להו י' והנהו י' היו בין לדרך שלשת ימים וז' דהסגרת מרים וחדש (ה) של כ"ט ימים שאכלו בשר הוי ל"ט והשתא אשתכח דמשה שלח מרגלים בכ"ט לסיון: **הני ארבעים נכי חד.** ב' מסיון וכ"ט מתמוז הוי ל"א וח' מאב הוי ל"ט: מ)**וחובה על ידי חייב.** היינו תשעה באב דרגילין להיות בו רעות: ה"ג **מגלגלין זכות ע"י זכאי: מוצאי שבת.** יום ראשון: **מוצאי שביעית.** שמינית: **דוכן.** מקום עשוי כעין איצטבא ועליו לוים עומדין לשורר: **וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם ה' אלהינו.** במזמור אל נקמות ה' והוא שיר של יום רביעי. והאי דאמרי ליה ביום ראשון אילייא בעלמא (ו) הוה דנפל בפומייהו כדאמרינן בערכין (דף יב.). פי' אילייא קינה שכן תרגום יונתן בן עוזיאל שא קינה (יחזקאל כח) טול אילייא וכמו אלי כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה (יואל א) שפירושו קונני ובכי: **נחרשה העיר.** כדכתיב (מיכה ג) ציון שדה תחרש שנחרשה כולה ונעשית כשדה חרושה: **בעל החוטם.** בעל קומה וצורה. ל"א גדול הדור: **מתבקש.** ליהרג. ברמז אמר ליה שלא יכירו בו אנשי המלך: **טשא.** נחבא כמו טשו במערתא (שבת דף לג:): **אזל.** האדון אצל רבן גמליאל בצנעה: **ומית חד מינייהו.** מן היועצין והסנטורין שאירע להן על שהרעו לגזור: **גיא חזיון.** ירושלים שהכל מסתכלין שם: **מקרקר.** לשון יללה: **קיר ושוע.** מקונן וזועק לשון הנה קול שועת בת עמי (ירמיה ח). קיר כמו קירי דבשחיטת חולין (דף נ)קנט:): **אל ההר.** בשביל הר ציון ששמם: **משנכנס אדר.** ימי נסים היו לישראל פורים ופסח:

ניזיל

(ז) **דכתיב** עד חדש ימים הוו להו כ"ב בסיון. פי' חשוב מעשרים ימים של ר"ח אייר עד סופו תמלא ט' ימים נמלא בכ' בסיון כ"ט ועד חדש ימים הוי שלשים ימים אם כן לפי זה תמלא מעשרים ושנים לחדש השני דזה אייר חדש שלם עד כ"ב דסיון וג' ימים שנסעו מהר ה' הרי ל"ג דל מינייהו ב' ימים דבעשרים בחדש נעלה הענן ואייתר להו שני ימים פשו כ"ג דל יומא מן שלשה שהאחד מן הג' ימים היה בכלל החדש (ח) שאייר חסר פש להו כ"ב ס):

אמר אביי תמוז דההיא שתא מלויי מליוה. ועשו אותו משלשים ימים כדי שיכלו המ' ימים בתשעה באב שלשים יום דתמוז ואחד דסיון דבכ"ט שלח המרגלים ותשעה באב הרי ארבעים ימים וביום תשעה באב שבו המרגלים מתור הארץ: **וישב** עליהם את אונם וברעתם יצמיתם ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שבאו האויבים וכו'. פי' באותו פסוק יש ב' פעמים יצמיתם ולא הספיקו לומר השני עד שבאו וכבשום ואומר ר"י ע)אע"ג דאין אותו פסוק כלל במזמור שיר של מוצ"ש אירע להם כך שאמרו אותו פסוק ובירושלמי מפרש אילייא נקט פירוש אילייא הוי כמו אלי כבתולה דהוי לשון קינה כמו שקורין העולם ריאוטי"א בלע"ז:

אמר

מסורת הש"ס

א) [סנהדרין פט: זבחים קיח: ערכין יג.], ב) [שבת קטז.], ג) פסחים עז. שבועות י., ד) סוטה לה. [סנהד' קד:], ה) [נ"ל אותה לילה ליל וכן איתא בע"י], ו) [לפנינו בקרא נבוכדראצר], ז) כ"ה של עשירי, ח) ערכין יא:, ט) [ר"ה יח:], י) גי' עין יעקב נחרשה העיר נמי גמרא. תניא כשחרב כו' ובטור סי' תקמט מעתיק נחרשה העיר שחרב טורנוסרופוס כו', כ) [כשחרב כצ"ל ועיין תוי"ט], ל) רש"ל, מ) [ד"ה וחובה אחרי ד"ה ה"ג], נ) [עיין ברש"י נ"ע ולענ"ד נ"ל כמו מקרקרן דבשחיטת חולין נג.], ס) עי' מהרש"א, ע) [כל זה איתא בערכין יב: ומשני רבא ולאיתמא רב אשי אילייא בעלמא כו'].

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' אותו היום ערב. מא"מ ונ"ב ס"א אותו היום תשעה באב היה: **(ב)** שם חרב הבית בראשונה מנלן דכתיב וכתיב: **(ג)** שם דאמר ר' יוחנן אלמלי. נ"ב ע' ר"פ הקורא עומד בתוס' ד"ה אלמלא: **(ד)** שם כשחרב בהמ"ק בראשונה (אותו היום ערב ת"ב היה) מא"מ ונ"ב ס"א אותו היום תשעה באב היה: **(ה)** רש"י ד"ה אמר רבי חמא כו' וחדש של כ"ט ימים. נ"ב מפרש"י מבואר דמפרש עד חדש ימים וגו' חדש של לבנה דהיינו כ"ט י"ב תשכ"ג ונמצא שלשה ימים שפרו הוו כ' וכ"א וכ"ב מאייר נשארו שבעה מאייר וכ"ב מסיון שהו כלה חדש ימים שאכלו בשר דהיינו כ"ט יום עוד ק"ל לרש"י דהמרגלים באו בסוף שמיני באב שהרי ליל ט' בכו בכיה של חנם ויקבע לדורות אבל התוס' נחלקו עליו וס"ל דעד חדש ימים וגו' היה חדש שלם של שלשים יום שלמים ונדחקו לפרש דיום ג' שפרו דהיינו כ"ב מאייר נחשב לכאן ולכאן דיום הג' שפרו הוא עצמו היום הראשון מהחדש שאכלו בשר ועוד נחלקו וס"ל דכ"ט דסיון שבו שלח מרגלים אינו נחשב בחשבון מ' יום דמרגלים אלא הוא נחשב מז' ימים דהסגרת מרים ולא שלחו המרגלים רגליהם אלא ביום ל' דסיון ולפי זה צריך לפרש דלא שבו המרגלים אלא בט' באב בסוף היום שאז בכו בכיה של חנם ונקבע עליהם בכיה לדורות כי לעת הערב סמוך לחשיכה הציתו בו האש ולפי זה לא גרסינן אותו היום ערב תשעה באב היה כו' אלא ה"ג אותו היום ט' באב היה: **(ו)** ד"ה וישב כו' אילייא בעלמא הוא דנפל: **(ז)** תוס' ד"ה וכתיב כו' מעשרים ימים של חדש אייר וכו' הוי שלשים יום ל"ב: **(ח)** באד"ה היה בכלל החדש פש להו כ"ב כצ"ל ותיבות שאייר חסר נמחק:

◆

רבינו גרשום

בט' באב נגזרה גזרה על אבותינו שלא יכנסו לארץ. ובערב ט"ב חזרו מרגלים, ולמחר קבעו ט"ב. דרך שלשת ימים, הרי כ"ב, דיום עשרים עצמו דאייר הוא מחשבון הג' ימים, וכתיב עד חדש ימים דהיינו כ"ט ימים, וחשוב ד' דאייר לפי שהוא חסר, וכ"ב דסיון, הרי החדש ימים, ועדין נשתיירו ח' דסיון לפי שהוא מלא, וכתיב ותסגר מרים שבעת ימים, הרי כ"ט דסיון, ובאותו יום עצמו שלח מרגלים, וכתיב וישובו מקץ ארבעים יום, חשוב ב' דסיון וכ"ט דתמוז הרי ל"א, וח' דאב דאמרת דבערב ט"ב חזרו, א"כ לא הוו בדרך אלא מ' נכי חדא, וקרא אמר ארבעים. תמוז מליוה. ואיכא ל' דתמוז, נמצא בערב ט"ב מ' מלאים, ולמחר קבעי לט"ב. קרא עלי מועד. שקבעו תמוז של שלשים. וחובה ע"י חייב. לפי שבט"ב היה כבר חייב, ששרף בו בראשונה. כשחרב. משמע נחרש. בעל החוטם. כלומר, [גדול שבכולן וה]עין שבהם [וה]חשוב שבהם.

עין משפט נר מצוה

כו א טוש"ע א"ח סימן תקנא:

◆

הגהות מהר"י לנדא

א] גמ' כשחרב בהמ"ק בראשונה אותו היום תשעה באב היה כצ"ל:

◆

מוסף רש"י

שניה הקים משה את המשכן. דכתיב (שמות מ) ויהי בשנה השנית בחדש הראשון וגו' (זבחים קיח.). **אותו היום סרו מאחרי ה'.** בתוך ג' ימים למסעם התאוו האספסוף תאוה להתרעם על הבשר כדי למרוד בהקב"ה (שבת קטז.). **תמוז דההיא שתא.** של שנה השנית ליציאת מצרים שנשתלחו בה מרגלים בעשרים ותשעה בסיון, מלויי מליוה. נמצא לסוף אירע ט' יום חזרת מרגלים בשמונה באב ויבכו העם בלילה ההוא, בתשעה באב בכו בכיה של חנם והוקבעה להם בכיה לדורות (שבועות י. וכעי"ז פסחים עז. ואיכה א טו). **קרא עלי מועד.** יום עיבור החדש קרי מועד (פסחים שם). **לשבור בחורי.** במורכן הנים (שבועות י.). **מגלגלין זכות ליום זכאי.** בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל (ערכין יא:).

◆

רבינו חננאל

וה' דברים אירעו את אבותינו בט' באב. נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ מנא לן. דתניא בכ"ט בסיון שלח מרגלים, הנה שני ימים הנותרים מסיון, ול' יום של תמוז שאותה שנה תמוז מלא היה, כדכתיב קרא עלי מועד לשבור בחורי, הרי ל"ב, ושמונה ימים באב הרי מ' יום שלימים, נמצאו שהגיעו ט' באב. אמר רבא אותו היום ט' באב היה והיו ישראל יושבין ובוכין, אמר הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חינם, אני אקבע לכם בכיה לדורות. חרב הבית בראשונה. שנאמר [ו]בחדש החמישי בעשור לחדש [וכו'] בא נבוזראדן וגו', וכתיב קרא אחרי', וישרוף את בית ה' ואת בית המלך. וכתיב קרא אחריתי, [ו]בחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל וישרוף את בית ה' ואת בית המלך. אי איפשר לומר בשבעה שכבר נאמר כו', ואי איפשר לומר בי' שכבר נאמר וכו', ואכלו ושתו וקירקרו עד ערב ט' באב. בערב [ט'] באב הציתו סמוך לחשיכה והיה דולק והולך כל היום, שנא' אוי לנו כי פנה [ה]יום כי [י]נטו צללי ערב. א"ר יוחנן אלמלא הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בעשירי נשרף. ותנא דידן תחלת פורענותא עדיפא. ובשנייה דתניא ר' יוסי אומר מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב. כשחרב הבית בראשונה ט' באב היה ומוצאי שבת ומוצאי שביעית היתה ומשמרת יהויריב היתה כו'. נלכדה ביתר ונחרש[ה] העיר, גמרא. פי' טאשא, נתחבא.

תורה אור

1. וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הוּקַם הַמִּשְׁכָּן: שמות מ יז 2. וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּעֶשְׂרִים בַּחֹדֶשׁ נַעֲלָה הֶעָנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת: במדבר י יא 3. וַיִּסְעוּ מֵהַר יְיָ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַאֲרוֹן בְּרִית יְיָ נֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה: במדבר י לג 4. וְהָאסַפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה וַיָּשֻׁבוּ וַיִּבְכּוּ גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר: במדבר יא ד 5. עַד חֹדֶשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאַפְּכֶם וְהָיָה לָכֶם לְזָרָא יַעַן כִּי מְאַסְתֶּם אֶת יְיָ אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וַתִּבְכּוּ לְפָנָיו לֵאמֹר לָמָּה זֶּה יָצָאנוּ מִמִּצְרָיִם: במדבר יא כ 6. וַתִּסָּגֵר מִרְיָם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הֵאָסֵף מִרְיָם: במדבר יב טו 7. שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים וְיָתֻרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלָחוּ כֹּל נָשִׂיא בָהֶם: במדבר יג ב 8. וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם: במדבר יג כה 9. סִלָּה כָל אַבִּירַי אֲדֹנָי בְּקִרְבִּי קָרָא עָלַי מוֹעֵד לִשְׁבֹּר בַּחוּרָי גַּת דָּרַךְ אֲדֹנָי לִבְתוּלַת בַּת יְהוּדָה: איכה א טו 10. וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא: במדבר יד א 11. וּבַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ הִיא שְׁנַת תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים עֶבֶד מֶלֶךְ בָּבֶל יְרוּשָׁלָםִ: וַיִּשְׂרֹף אֶת בֵּית יְיָ וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל בָּתֵּי יְרוּשָׁלַםִ וְאֶת כָּל בֵּית גָּדוֹל שָׂרַף בָּאֵשׁ: מלכים ב כה ח-ט 12. וּבַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הִיא שְׁנַת תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים עָמַד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּבֶל בִּירוּשָׁלָםִ: ירמיהו נב יב 13. קַדְּשׁוּ עָלֶיהָ מִלְחָמָה קוּמוּ וְנַעֲלֶה בַצָּהֳרָיִם אוֹי לָנוּ כִּי פָנָה הַיּוֹם כִּי יִנָּטוּ צִלְלֵי עָרֶב: ירמיהו ו ד 14. וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת אוֹנָם וּבְרָעָתָם יַצְמִיתֵם יַצְמִיתֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ: תהלים צד כג 15. מַשָּׂא גֵּיא חִזָּיוֹן מַה לָּךְ אֵפוֹא כִּי עָלִית כֻּלָּךְ לַגַּגּוֹת: תְּשֻׁאוֹת מְלֵאָה עִיר הוֹמִיָּה קִרְיָה עַלִּיזָה חֲלָלַיִךְ לֹא חַלְלֵי חֶרֶב וְלֹא מֵתֵי מִלְחָמָה: ישעיהו כב א-ב 16. כִּי יוֹם מְהוּמָה וּמְבוּסָה וּמְבוּכָה לַאדֹנָי אֱלֹהִים צְבָאוֹת בְּגֵיא חִזָּיוֹן מְקַרְקַר קִר וְשׁוֹעַ אֶל הָהָר: ישעיהו כב ה